

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

**ФИЛОЛОШКИ ЧИТАЊА:
ЈАЗИКОТ И СТИЛОТ
НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ**

Скопје, 2024

Издавач:
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“

За издавачот: проф. д-р Владимир Мартиновски, декан

Уредници:
проф. д-р Димитар Пандев
доц. д-р Бобан Карапејовски

Меѓународен редакциски одбор:
проф. д-р Димитар Пандев, претседател
проф. д-р Станислава-Сташа Тофоска
проф. д-р Гордана Алексова
проф. д-р Елена Верижникова (Русија)
проф. д-р Макеј Кавка (Полска)
проф. д-р Станислав Станковиќ (Србија)
доц. д-р Бобан Карапејовски
доц. д-р Бојан Петревски

Јазична редакција:
проф. д-р Димитар Пандев
доц. д-р Бобан Карапејовски
ас. м-р Марија Пандева

Техничко уредување:
доц. д-р Бобан Карапејовски

Бојан Петревски

ПАРЕНТЕЗИТЕ ВО ЕСЕИТЕ НА КОНЕСКИ

Анстракт: Во трудот се анализираат покарактеристичните парентетски конструкции во „Светот на песната и легендата“ од Блаже Конески. Притоа, се класификуваат во неколку групи: метајазични коментари, коментари што го уточнуваат претходниот контекст, автокорекции, прилошки определби, дел од комплементарни конструкции. Се заклучува дека парентетските конструкции во есеите на Конески најчесто функционираат како метајазични коментари, со кои го коментира својот избор на лексиката, а се јавуваат дури и автокорекции, кои се најнеочекувани во пишуваниот јазик.

Клучни зборови и изрази: парентетска конструкција, метајазичен коментар, претходен контекст, комплементарна дел-реченица, автокорекција

Воведни белешки

Во трудот ќе бидат анализирани покарактеристичните парентетски конструкции во „Светот на песната и легендата“ од Блаже Конески, иако (но и токму затоа што) тие конструкции се карактеристика повеќе на говорениот одошто на пишуваниот јазик. Во таа смисла, во врска со парентетските реченични конструкции, Менгено (Maingueneau 2014: 25) посочува дека во говорениот јазик зборувачот конституира единици што не се вклопуваат во структурата на класичната реченица: освен врз систем од зависности организирани околу предикатот, нивните релации во голема мера почиваат и врз прозодиско-семантички принципи.

Со оглед на говорениот француски јазик, Бланш-Бенвенист (Blanche-Benveniste 2000: 111) како еден од најчестите макросинтаксички феномени ги одбележува токму парентетските конструкции, кои ги дефинира како елементи што се инкорпорираат во внатрешноста на исказот, а не влегуваат во класична синтаксичка врска со ниту еден елемент во него¹. Калтенбек (во Dehé, Kavalova 2007: 29–31) izdelува една мошне широка и разнородна група

¹ Неве (Neveu 2004: 184) ја дефинира макросинтаксата како домен ситуиран во границите на синтаксата и на дискурсната семантика чија цел е да ги истражи синтаксичките врски што ги надминуваат рамките на реченицата. За координацијата (паратаксата) и субординацијата (хипотаксата) в. кај Минова Гуркова (2000: 235–239).

конструкции што се вклучуваат во парентетските, меѓу кои и следниве (примерите се преземени, адаптирани, а термините, колку што е можно, се модификувани во согласност со македонската термилошка практика):

– проста реченица во парентетска позиција: *Го викна Џон – штој е еден од неговите најдобри пријатели – за да дознае што се случило;*

– координирана реченица во парентетска позиција: *Неколку години досега – и не мислам да бидам циничен – се обидувавме да го надминеме овој проблем;*

– предикат, главна дел-реченица на комплементарна конструкција во функција на епистемичен коментар: *Решението, изгледа/верувам, е лесно;*

– прилози и предлошки именски синтагми во функција на поставување (модална, формална) рамка на исказот: *Искрено, не знам што да кажам за ова; Во крајки црпи, филмот беше голем успех;*

– финитни и нефинитни конструкции во функција на поставување рамка на исказот: *Како што, веројатно знаеш, нема да бидам шука следната недела; Малку сум иррационален, да бидам искрен; Се сомневам, зборувајќи како лаик, дали ќе биде ова правилното решение; Крајко кажано, нема брзо решение за проблемот;*

– дискурсен маркер: *Џон, знаеш, нема да дојде вечер;*

– главна дел-реченица во асиндетонска комплементарна конструкција: *Таа беше многу среќна, рече тој. / Следната година, соопшти Џон, ќе се преселам во Лондон;*

– нерестриktivна релативна дел-реченица: со релативизирана именска синтагма: *Џон, кој живее во Лондон, патува за Франција;* со просентенцијализација во препозиција: *Што е поинтересно, тој го заврши рефератот;* со просентенцијализација во постпозиција: *Мери отиде на одмор во Крши, што е тоа што, веројатно, би сакал да го направил ти;*

– апозитивна комплементарна дел-реченица: *Образложението што го даде, дека имало сообраќаен меџеж, беше смешно;*

– прашална партикула со афирмативна сугестија (нели): *Мари доаѓа утре, нели?*

– метајазичен (автокорективен) коментар: *Тој е, или барем беше, голем актер;*

– амалгамизација: *Го даде овој – ирешиочитам да не знам колку ужасен – реферат;*

– еквивалент на релативна дел-реченица со предикат во елипса: *Посети-телиите, повеќето од кои студентии, беа мошне изненадени;*

– придавски еквивалент на дел-реченица (реченична трансформа): *Шефот, луѓе поради одложувањето, побара целосен извештај;*

– апозитивни и вокативни именски синтагми: *Ени Ленокс, мојата омилена љубимка, има нова песна; Денешната тема, дами и господа, е асир-физика;*

– екскламации: *Ужас, го проиштивме возот.*

Карактеристики на парентезите во „Светот на песната и легендата“

Примерите за парентетски конструкции од есеите на Конески, од кои ќе бидат издвоени покарактеристичните, може да се класификуваат во следниве групи:

- метајазични коментари;
- коментари што го уточнуваат претходниот контекст;
- автокорекции;
- прилошки определби;
- комплементарни дел-реченици.

Мошне чести во парентетска позиција се метадискурсниот коментари, со кои, во најширока смисла, авторот го коментира својот избор на лексиката. Тргувајќи од францускиот јазик, Менгено (Maingueneau 2009: 56–57) ги посочува како примери, меѓу другите, следниве коментари: *ако можам да речам, сигуро̄ зборувано, по̄точно, со други зборови*. Како функции на мета-дискурсот во поширока смисла ги посочува автокорекцијата, означувањето на несоодветноста на некои зборови, избегнување погрешно толкување, извинување и преформулација (сп. Charaudeau et Maingueneau 2002: 373).

Во есеите на Конески тие најчесто се однесуваат на соодветноста на изборот на лексиката и се јавуваат како *да*-конструкции (*иака да речеме* во примерот 1, *да се изразиме на свој јазик* во примерот 2, *условно да ја наречеме* во примерот 3, *да ѝ наречеме* во примерот 4). Што се однесува на позицијата, во примерот (1) метадискурсниот коментар е инкорпориран меѓу предикатот и субјектот, во примерот (2) – меѓу сврзникот и дисјунктивната дел-реченица, а во примерите (3) и (4) – меѓу двата модификатора/детерминаторот и модификаторот, во рамките на именската синтагма.

- (1) *На друго место соопштува дека не му е својствено мигновено и интуитивно поврзување на јавувањето, дека треба да мине, иака да речеме, едно време на бистрење дури да се поврзи елементите во осмислена целост.* (БК, 34)
- (2) *Често современите скулптори земаат некоја природна форма, корен од дрво и др., и со интервенција што дозволува да ја препознаваме лесно иаа првобитна форма – создаваат скулптури или, да се изразиме на свој јазик, ја откриваат во неа скулптурата.* (БК, 14)
- (3) *Таков е случајот со современата македонска поезија која не иака одамна почна да се одделува од својата, условно да ја наречеме, фолклорна фаза, во која сè уште беше многу тесно поврзана со изразот на македонската народна поезија.* (БК, 10)
- (4) *Секој автор, и тогаш кога не е наклонет кон описувања, располага со извесни, да ѝ наречеме, работни погледи за својата уметничка постапка и за својата уметност, или притоа речено за својот занает.* (БК, 9)

Како метадискурсни коментари се јавуваат и формално релативни дел-реченици, воведени со како *што* (5), (6).

- (5) „Пан Тадеуш“, според неѓо, не е никакво „рејродуцирање“ на реалноста, ами, како *што* би рекле ние, нејзино очудување со огромниот чувствен пошенијал на исцрпниот штој мистичен ум. (БК, 36)
- (6) Повеќе *што* сум забележал дека некои извонредни поетски текстови, антисоцијални – како што се вели, спротивно од штоа што во нив послабо звучи можеби и еден единствен ситих или дури еден единствен збор во стихот. (БК, 25)

Во примерите (7)–(9) метадискурсните коментари се јавуваат како именски синтагми (*што* обично велење, со еден збор и со изразот на Гомбрович). Во примерите (7) и (8) коментарите се однесуваат на именски синтагми – во духот на народната поезија и некоја природна форма, а во примерот (9) – на цела реченица – еден синомен фабрикува друџ.

- (7) Во врска со *штоа*, како *штоа* лично за себе, ќе кажам дека меѓу моите текстови има малку *штоа* се сврзуваат по мейфорика и мейрика, и во *штоа* по изразниот својства, со македонската народна поезија, и. е. што се пишува, по обично велење, во духот на народната поезија. (БК, 11)
- (8) Некоја изрека, ненадејно поврзување на зборовите, во конкретна живоина ситуација, рудиментарен *штоа* обележан со емоционален набој, со еден збор – некоја природна форма послужува како основа на *штоа*. (БК, 14)
- (9) Се разбира дека *штоа* *штоа* *штоа* едно место полесно предизвикува друџо, како *штоа*, според изразот на Гомбрович, еден синомен фабрикува друџ. (БК, 42)

Во примерот (10) коментарот *ако сакаме* е елиптична условна, сложена реченица. Таа може да се реконструира како *ако сакаме, ќе речам на создавање на *штоа**, т. е. функционира еквивалент на *би рекол и*. Како и во претходните (со исклучок на примерот 6), во овој пример метадискурсниот коментар е катафорски, бидејќи се однесува на синтагмата во контекстот што следува: на создавање на *штоа*. Од друга страна, овој коментар е во врска и со претходниот контекст, чија содржина (синтагмата на *откривање*) ја уточнува.

- (10) Јас нејкам со *штоа* да ја *штоа* примарната улога на авторот во самиот чин на *штоа*, ако сакаме на создавање на *штоа*, јас сакам само да укажам на некои *штоа* *штоа* *штоа* без кои не би дошло до еден *штоа* чин, *штоа* кој *штоа* *штоа* *штоа* на значајна поезија, а не *штоа* *штоа* *штоа*. (БК, 13)

Според тоа, како следна група парентези во есеите на Конески се издвојуваат уточнувачките коментари, кои ја објаснуваат содржината на претходниот

контекст. Во таа смисла, во примерот (11) синтагмата *корен од дрво и др.* се однесува на синтагмата *некоја природна форма*, а во примерот (12) синтагмата *овде и поениа* – на синтагмата *последниот ситх*.

- (11) *Често современите скулптори земаат некоја природна форма, корен од дрво и др., и со интервенција што дозволува да ја препознаваме лесно таа првобитна форма – создаваат скулптури или, да се изразиме на свој јазик, ја откриваат во неа скулптурата. (14)*
- (12) *Последниот ситх, овде и поениа, не постојува дека сме се вживувале заправо во една персонификација и дека паралелизмот не води до штоа на местото на обичното, сиромало дрвце да замислуваме обично, сиромало човечко суштество. (БК, 46)*

Се јавуваат и уточнувачки коментари во форма на цели реченици. Во примерот (13) коментарот *мислиме пак – значајни јесни*, во форма на реченица, се однесува на претходната синтагма, *јесни од извесни жанрови*. Од сличен карактер е и примерот (14), во кој реченицата *се работеше обично за интереса* ја уточнува претходната реченица – *но воводите за штоа биле повеќе случајни*.

- (13) *Во прилог на ваквото размислување одеше неоспорниот факт дека јесни од извесни жанрови, мислиме пак – значајни јесни, не се јавуваат по желбата на поетот, ами имаат свои моменти на раѓање, што се одредуваат од ред фактори во поширока општествено-историска смисла. (БК, 13)*
- (14) *Самостој јас сум имал можност да се искажам и имено за некои прашања од теоретски интерес, но воводите за штоа биле повеќе случајни, – се работеше обично за интереса, – и штоа носи спорадичен карактер. (БК, 9)*

На посочените се надоврзуваат случаите со автокорекции, во кои Конески ретерира од формулацијата во претходниот контекст, релативизирајќи ја или дури и коригирајќи ја. Така, во примерот (15) модификаторот *ако не и на повисоко* ја релативизира синтагмата *на исто рамниште*. Пример за автокорекција е и конструкцијата во (16), каде што синтагмата *подобро во крчма* ја коригира синтагмата *во мал ресторан*. Во примерот (17) автокорекцијата е во форма на цела реченица – *и секако би било поинаку*, која се однесува на претходната (*можеби би било поинаку*), при што се фокусира на еден нејзин елемент (модалниот збор *можеби*).

- (15) *Меѓуштоа, само преголматаа ирисрасност може да остане докрај на позицијата дека како специфичен вид на познание поезијата може да се остави на исто рамниште, ако не и на повисоко, со науката и филозофијата. (БК, 16)*
- (16) *Влегуваат во мал ресторан, подобро во крчма, и седнуваат на некоја маса. (БК, 19)*

- (17) *Можеби поправилно би било, и секако би било поправилно, да се бараат повеќе такво компроненции, но ние овде ќе се задржиме само на една, што во секој случај зема необично значајно место при определувањето на функцијата на поезијата. (БК, 18)*

Низ примерите во парентетска позиција често се јавуваат прилошки определби, меѓу кои чести се концесивните. Во примерите (18)–(20) ја макар и со ситни поодрбности, макар и имплицитно и независно од поводот функционираат како класични концесивни прилошки определби на речениците во кои се инкорпорирани.

- (18) *Се решив да внесам и некои крајки пригодни искажувања само ако, ја макар и со ситни поодрбности, ги дојолнуваат разработените теми. (БК, 5)*
- (19) *Зашто остануват секогаш интересни искажувањата, какво што беше она на Хегел, кои заправо, макар и имплицитно, иргнуваат од периферностите за периферностите на поезијата на насpreма другите духовни активности, пред сè насpreма науката и филозофијата. (16)*
- (20) *Тоа ќе биде, независно веќе од поводот, предмет на нашето најамодно излагање. (БК, 53)*

Од друга страна, во примерите (21) и (22) определбите иако не ситне и иако редуциран функционираат на планот на именската синтагма. Во првиот пример концесивниот елемент (иако не ситне) се однесува на квантификаторот многу и е постпозитивен во однос на целата именска синтагма. Во вториот пример концесивниот модификатор (иако редуциран) се однесува на модификаторот *жизнен* и е инкорпорирани меѓу него и центарот на именската синтагма.

- (21) *Бидејќи традиционалниот орален поетски јазик се разликува по ред особености од современиот македонски јазик, во споменатата фаза многу од нивне особености, иако не ситне, се репродуцирани и во македонската уметничка поезија. (БК, 11)*
- (22) *Кога во својата книга за јазикот на македонската народна поезија вршев, од ваква гледна точка, анализа на текстовите на еден од родоначалниците на современата македонска поезија, Кочо Рацин (1908–1943), можев да констатирам дека во нив уште дејствува еден *жизнен, иако редуциран, модел* на традиционалниот поетски јазик. (БК, 11)*

Најпосле, во парентетска позиција се јавуваат и самостојни главни дел-реченици на комплементарните конструкции. Во примерот (23) предикатот се надевам се однесува на прилошката определба *ефикасно: а се надевам дека може и да послужи ефикасно...* Во примерот (24) сум мислел се однесува на целата реченица, која може да се реализира и како: *сум мислел дека во ексцес-*

ни случаи *ѿоа* може да води до *ѿешки* *внаѿрешни* *конфликтѿи* и *расцеј* на *личностѿа*.

- (23) *Иако е оваа шема изградена врз изучувањето на контактите на ѿланот на изразот, ѿаа може лесно да се ѿрошири и на другите ѿланови и да ѿслужи, се надевам, ефикасно за ѿјасно ѿрикажување на односите меѓу ѿтрадицијата и обновувањето. (11)*
- (24) *Во експресни случаи, сум мислел, ѿоа може да води до ѿешки *внаѿрешни* *конфликтѿи* и *расцеј* на *личностѿа*. (БК, 36)*

Заклучни белешки

Парентетските конструкции во есеите на Конески најчесто функционираат како метадискурсни коментари, со кои се осврнува на својот избор на лексиката, од типот на: *ѿпросѿо речено, условно да ја наречеме, ѿо обичноѿо велење, како ѿѿо се вели, ѿака да речеме, како ѿѿо би рекле ние, сѿоред изразот на Гомбрович* итн. Метадискурсните коментари на Конески речиси секогаш се катафорски, а исклучително ретко анафорски. Во таа смисла, тој често антиципира кој израз ќе го употреби, но ретко се навраќа на израз што веќе го употребил.

Фреквенциски, следуваат коментарите што го уточнуваат претходниот контекст, од кои некои функционираат како реченици во реченици. Во есеите се јавуваат дури и автокорекциите, кои се, општо земено, најнеочекувани во пишуваниот јазик. Со нив Конески релативизира, а во некои случаи – дури и коригира формулации во претходниот контекст. Од друга страна, карактеристика на неговиот стил се и концесивните парентетски конструкции, од кои некои функционираат како класични прилошки определби, на планот на реченицата, а некои – како модификатори во именската синтагма.

Парентетските конструкции во есеите на Конески почесто се јавуваат во реченицата, но релативно често – и во именската синтагма. Што се однесува на позицијата, во именската синтагма парентезите најчесто се јавуваат меѓу два модификатора, а во реченицата има поголема варијантност, па најчесто се јавуваат меѓу субјектот и предикатот, но во значителен број случаи – и меѓу предикатот и прилошка определба, меѓу прилошка определба и субјектот, меѓу копулата и именскиот дел на предикатот, како и меѓу две дел-реченици.

Користена литература

- Минова-Гуркова, Лилјана. 2000. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Второ издание. Скопје: Марор.
- Blanche-Benveniste, Claire. 2000. *Approches de la langue parlée en français*. Paris: Édition Ophrys.
- Charaudeau, Patrick, Dominique Maingueneau (ed.). 2002. *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris: Seuil.
- Dehé, Nicole, Yordanka Kavalova (ed.). 2007. *Parentheticals*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Maingueneau, Dominique. 2009. *Les termes clés de l'analyse du discours*. 2e éd. Paris: Édition du Seuil.
- Maingueneau, Dominique. 2014. *La syntaxe du français*. 2e éd. Paris: Hachette Supérieur.
- Neveu, Franck. 2004. *Dictionnaire des sciences du langage*. Paris: Armand Colin.

Извори

- БК – Конески, Блаже. 1993. *Светиот и неснајта и легендајта: есеи и ирпозии*. Скопје: Гоце Делчев.